

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ**

Єрмакова С. С.

Кафедра філософії, політології, психології та права

Конспект лекцій
з дисципліни
Педагогіка вищої школи
для студентів усіх спеціальностей
денної та заочної форми навчання

Одеса – 2021

«УЗГОДЖЕНО»

Вченою радою Інженерно будівельного інституту ОДАБА

протокол № 6 від 2 лютого 2021 року

Методичні вказівки розглянуті і рекомендовані до друку на засіданні кафедри філософії, політології, психології та права, протокол №6 від 27.01.2021р.

Укладачі: д. пед. н., професор *Єрмакова С. С.*

Рецензенти: *Братченко Г. Д.* – проректор з наукової роботи та міжнародних зав'язків, доктор технічних наук, професор;

Педько І.А. – Директор Навчально-наукового інституту Бізнесу та інформаційних технологій, доктор економічних наук, професор.

Єрмакова С. С. Педагогіка вищої школи. Конспект лекцій. [Методичні вказівки з курсу «Педагогіка вищої школи» для студентів усіх спеціальностей, денної та заочної форми навчання]. / С. С. Єрмакова. - Одеса, ОДАБА, 2021. – 32с.

Конспект лекцій з дисципліни "Педагогіка вищої школи" містить стислий виклад лекційного матеріалу навчальної дисципліни та сприяє формуванню у майбутніх фахівців основних професійних компетентностей. Лекційний матеріал доповнено посиланнями на додаткові джерела інформації, що освітлюють тематику вивчення дисципліни, та сприяють поглибленому опрацюванню проблематики педагогіки та етики професійної діяльності.

Методичні вказівки призначені для студентів усіх спеціальностей денної та заочної форми навчання.

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри філософії, політології, психології та права ОДАБА, д. філос. н., професор Кадієвська І. А.

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Лекція 1. Психологія здоров'я сучасного викладача.....	4
2. Лекція 2. Педагогічна майстерність конкурентоспроможного фахівця.....	7
3. Лекція 3. Сутність процесу навчання.....	9
4. Лекція 4. Форми організації, методи та засоби навчальної діяльності.....	11
5. Лекція 5. Сучасні освітні технології.....	14
6. Лекція 6. Система виховної роботи.....	17
7. Лекція 7. Управління освітньою установою	19
Список рекомендованої та додаткової літератури.....	22

Вступ

Конспект лекцій з дисципліни "Педагогіка вищої школи" у стислій формі ознайомлює здобувачів вищої освіти зі змістом лекційного курсу. Зміст матеріалу базується на робочій програмі навчальної дисципліни та відповідає меті та структурі курсу.

В процесі вивчення дисципліни "Педагогіка вищої школи" здобувачі вищої освіти мають можливість сформувати основні професійні компетентності: здатність до основних законів педагогіки вищої школи, що виявляються у таких компонентах: інформаційна складова компетенції (способи прийому, зберігання, оформлення та передачі інформації); проектувальна складова (способи визначення цілей, ресурсів їх досягнення, дій, термінів); оцінювальна (способи порівняння результатів із цілями, класифікація, абстрагування, прогнозування, систематизація, конкретизація); комунікативна складова компетенції (способи передачі інформації і залучення ресурсів інших людей для досягнення своїх цілей).

У результаті вивчення лекційного курсу здобувачі вищої освіти ознайомляться з наступними аспектами та темами у рамках дисципліни: використання різноманітних інноваційних технологій у навчальному процесі та професійній діяльності; формами організації, методиками та засобами навчання та виховання; особливостями управління в системі теорії та методики професійної освіти; та інше

Також у рамках курсу розглянуті закономірності функціонування системи вищої освіти і її складових (навчально-виховний процес; управління; взаємовідносини викладач – студент; тощо) та основи аналітики досвіду розвитку педагогіки у закладах вищої освіти України та провідних вищих навчальних закладах світу.

Лекція 1. Психологія здоров'я сучасного викладача

Традиційно сучасна людина займається лікуванням хвороби, а не запобіганням їй. У результаті відбувається боротьба з хворобами на тлі поступового згасання організму. У той же час сьогодні акцент робиться на тому, що поліпшення стану здоров'я залежить від розумової діяльності самої людини щодо відновлення і розвитку життєвих ресурсів. Відповідно до формулювання Всесвітньої організації охорони здоров'я, людське здоров'я – це не просто відсутність хвороби, а повне фізичне, душевне та соціальне благополуччя. У світлі цього формулювання людина є автором власного здоров'я, а в справі його збереження вона виконує основну роль, що визначається зрілою самосвідомістю індивіда й повагою до свого єства. Останнє виражається гармонійною стратегією поведінки, що прийнято називати – здоровим способом життя. Психічне здоров'я забезпечується на різних, але взаємозалежних рівнях функціонування: біологічному, психологічному і соціальному. Здоров'я на біологічному рівні передбачає динамічну рівновагу функцій усіх внутрішніх органів та систем, їхнє адекватне реагування на вплив навколишнього середовища. Здоров'я на психологічному рівні пов'язане з особистістю людини. Психічне здоров'я може бути порушене домінуванням негативних за своєю сутністю рис характеру, дефектами в моральній сфері, неправильним вибором ціннісних орієнтацій тощо.

Професійне здоров'я викладача сучасного закладу вищої освіти України є значущою умовою становлення професіоналізму й професійної компетентності фахівця. Воно є складним і багатовимірним феноменом, який інтегрує численні взаємодії людини з професійним середовищем, займає важливе місце в системі ціннісних орієнтацій професіонала. Професійна діяльність висуває до здоров'я людини підвищені вимоги (витривалість, працездатність, емоційна стійкість та ін.). Тому здатність фахівця управляти своїм здоров'ям (і фізичним, і психічним), бути психологічно готовим до реалізації такої здатності (соціальне здоров'я), сьогодні все частіше розглядається як показник професіоналізму, а невміння керувати собою, навпаки, – як одне з потенційних обмежень у діяльності працівника [1].

Особливої уваги потребує моніторинг психологічного здоров'я фахівців залучених у процес надання освітніх послуг (викладацький склад закладів вищої освіти). Специфіка професійної діяльності викладача передбачає постійну взаємодію зі здобувачами вищої освіти, колегами, та іншими особами, що залученні до проведення навчального процесу у закладі вищої освіти. Велика кількість міжособових стосунків, що виникають при проведенні професійної діяльності, навантаження від проведення педагогічної та наукової діяльності, а також низка інших факторів суттєво впливають на психологічне здоров'я фахівця залученого у проведення навчального процесу. Важливим механізмом регуляції професійної діяльності викладач закладу вищої освіти є його ціннісна орієнтація, оскільки саме вона детермінує професійну поведінку, забезпечує зміст та професійну спрямованість спеціаліста, та надає сенс професійній діяльності в цілому [2]. Зважаючи на це, цінність професійного здоров'я визначається рівнем усвідомлення працівником його змісту та шляхів

вдосконалення і розвитку. Це необхідно для забезпечення високої ефективності професійної діяльності, професійного довголіття. Однак, таке усвідомлення можливе лише за наявності психічного здоров'я працюючої людини. У сучасній психології пропонуються наступні характеристики психічного здоров'я: відсутність психічних розладів, нормальність, перебування у різних станах психічного благополуччя (наприклад, щастя), індивідуальна автономія, вміння успішно впливати на соціальне і природне середовище, "правильне" сприйняття дійсності, розвиток, зростання, цілісність особистості [3].

Як стверджує О. С. Васил'єва (професор психології та керівник програми перепідготовки за напрямом «Психологія здоров'я» Ростовського державного університету), психічне здоров'я визначається як одна з інтегральних особливостей особистості, що пов'язана з її внутрішнім світом і з усім різноманітним оточуючим середовищем. Основним показником наявності психічного здоров'я, на думку дослідниці, є внутрішня цілісність структурних компонентів особистості, гармонічна взаємодія із соціумом, рух до самоактуалізації [4].

Українські вчені М. Є. Бачеринов, В. П. Петленко, Є. Л. Щербина визначають психічне здоров'я як відносно стійкий стан організму і особистості, який дає змогу усвідомлено, враховуючи свої фізичні та психічні можливості, а також природні та соціальні умови, здійснювати та забезпечувати свої особистісні й колективні біологічні та соціальні потреби на основі нормального функціонування психофізичних систем, здорових психосоматичних і соматичних відносин в організмі [5].

В якості критеріїв психічного здоров'я ВОЗ виділяє наступні: усвідомлення і почуття безперервності, сталості та ідентичності свого фізичного та психічного «Я»; почуття сталості та ідентичності переживань в однотипних ситуаціях; критичність до себе і до власної психічної продукції (діяльності) та її результатів; відповідність (адекватність) психічних реакцій силі та частоті середовищних впливів, соціальних обставин і ситуацій; здатність керування власною поведінкою відповідно до соціальних норм, правил та законів; здатність планувати власне життя і реалізовувати ці плани; здатність змінювати поведінку в залежності від зміни життєвих ситуацій і обставин.

Тільки розуміння працівником закладу освіти змісту психічного здоров'я може допомогти йому покращити самовідчуття під час праці, підвищити результативність і зберегти себе від небажаних психічних, соматичних, психосоматичних захворювань. Але, як стверджує журнал «НЕЙРОNEWS: психологія та нейропсихіатрія» стан психічного здоров'я в Україні та й у світі в цілому є досить тяжким [7].

У 2015 році було завершено чергове масштабне епідеміологічне дослідження – Глобальне дослідження тягара захворювань (Global Burden of Disease Study). Відповідно до його даних, тягар розладів психічного здоров'я та вживання психоактивних речовин є надзвичайно великим. Наразі він становить близько 18,4% від глобального показника років життя із непрацездатністю. Також, важливим є той факт, що Україна посідає лідируючі позиції в десятці країн із найвищими показниками опіоїдної залежності. Крім цього, аналіз даних 2013 року засвідчив, що великий депресивний розлад знаходиться на першому місці серед причин непрацездатності у 56, на другому – у 46 і на третьому – у

34 країнах світу. Показник тягара психічних розладів 18,4%, за останніми прогнозами, є недооціненим, адже насправді він є ще вищим, і становить понад 32,4% від усіх років життя із непрацездатністю [8].

Згідно з даними інших досліджень, в кожній окремій країні на певний момент часу у 5% людей працездатного віку спостерігається тяжкий розлад психічного здоров'я і ще у 15% – порушення здоров'я помірної тяжкості. Якщо врахувати середню тривалість життя, то в країнах із низьким та середнім рівнями добробуту ймовірність мати протягом життя розлад психічного здоров'я досягає 80%. При цьому обмеження життєдіяльності, яке може призвести до непрацездатності, спостерігається лише у третини осіб із тяжкими розладами і в однієї п'ятої – з розладами помірної тяжкості.

Професійне здоров'я є однією з головних умов професійного розвитку будь-якого фахівця залученого у систему вищої освіти України. Воно є предметом вивчення багатьох вітчизняних та зарубіжних психологів. Кожна працездатна людина повинна усвідомлювати зміст поняття "психічне здоров'я" та знати шляхи і технології його укріплення, адже тільки так можна уникнути негативного впливу особливих умов праці будь-якої професії і покращити стан здоров'я суспільства.

Література

- 1.Дзюба Т. М. Професійне здоров'я в системі ціннісних орієнтацій професіонала. *Наука і освіта*. 2014. № 6. 83 с.
- 2.Авчинникова С. О. Феномен здоров'я в професійній аксиосфері спеціаліста по соціальній роботі. *Соціальні науки: опыт и проблемы подготовки специалистов социальной работы*: матеріали VI Всеросійської науково-практич. конф. / под общ. ред. К. В. Кузьміна. Екатеринбург: Российский государственный профессионально-педагогический ун-т, 2006. № 1. С. 18–22.
- 3.Жданова І. В. Психологічні аспекти збереження професійного здоров'я майбутніх фахівців у сфері цивільного захисту. *Сучасний стан цивільного захисту України та перспективи розвитку*: матеріали XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції. К.: ІДУЦЗ, 2017. С. 167–170.
- 4.Васильєва О. С., Филатов Ф. Р. Психология здоровья человека / за заг. ред. О. С. Васильєвої та Ф. Р. Филатова. М.: Издательский центр Академия, 2001. 210 с.
- 5.Бачерников Н. Е., Петленко В. П., Щербина Е. А. Философские вопросы психиатрии. К., 1985. С. 35–36.
- 6.Критерії психічного здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/ru8>.
- 7.Global Burden of Disease Study 2013 Collaborators. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 301 acute and chronic diseases and injuries in 188 countries, 1990–2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. *Lancet*. 2015. V. 386. P. 743–800.

Лекція 2. Педагогічна майстерність конкурентоспроможного фахівця

Сучасна освіта, що розвивається в умовах становлення ринкових відносин, потребує від спеціаліста високого рівня відповідності вимогам, як з

точок зору суб'єктів педагогічної взаємодії, так і суспільства. Це викликає необхідність формування в спеціаліста конкурентоспроможності, як якості, що дозволяє бути професійно затребуваним у суспільстві в цілому, і у певному колективі.

У науковій літературі конкурентоспроможність обґрунтовується як одна з основних форм організації соціальної та міжособистісної взаємодії, що характеризується досягненням індивідуальних або групових цілей, інтересів за умов протистояння з іншими особистостями, які також прагнуть досягти цих цілей або інтересів. З одного боку, конкурентоспроможність розглядається як відповідність робочої сили вимогам ринку, що відкриває працівникам можливість вступати у конкурентні відносини на ринку праці, а з іншого – як сукупність характеристик, що визначає порівняльні позиції конкретного працівника або окремих груп, що дозволяє їм претендувати на зайняття визначених вакансій [1].

Під конкурентоспроможністю дослідники розуміють *"здатність особистості досягати поставлених цілей у швидкозмінних освітніх ситуаціях за рахунок оволодіння методами розв'язання значного класу професійних задач"* [2]. При цьому, увага акцентується на професійних вміннях, а критеріями оцінювання конкурентоспроможного фахівця виступають професійні знання (предметної галузі та загальні психолого-педагогічні), рівень комунікативної культури, прагнення до професійного зростання, здатність до рефлексії тощо.

Отже, конкурентоспроможність розглядається у двох аспектах:

1. розуміння якості підготовки (показник якості);
2. якості особистості (характеристика, здатність особистості, особистісна якість).

Термін "становлення" розглядається науковцями у декількох аспектах: *філософи* трактують це поняття як категорію, що відображає процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого, як момент взаємоперетворення протилежних, і водночас взаємопов'язаних моментів розвитку – виникнення та зникнення [3].

Педагогічна фахова підготовка має сприяти формуванню самостійного мислення сучасного фахівця системи освіти, впровадженню індивідуального підходу до розвитку творчих здібностей, докорінному покращенню оволодіння професійними навичками. Від цього залежить, як конкурентоспроможні педагоги зможуть поєднувати сучасні знання, професіоналізм із соціальною активністю та високою моральністю.

Конкурентоспроможний спеціаліст повинен володіти комплексом морально естетичних якостей: *гуманізмом, високою культурою, ввічливістю, чесністю, вимогливістю, толерантністю*. Інтелектуальні якості спеціаліста зумовлюють професійні вміння, допомагають приймати правильні рішення, сприяють творчості, пошуку нових, неординарних способів розв'язання проблем. Серед цих якостей – чіткість та логіка мислення, критичність, творча уява, винахідливість, кмітливість. Особливу роль у професійній діяльності відіграє оперативність мислення, що характеризує здатність вчителя швидко знаходити оптимальні рішення професійних завдань. Інтелектуальні якості ґрунтуються на перспективних та потенційних якостях, що впливають на сприйняття та увагу. Професійні здібності – це сукупність стійких

індивідуально психічних якостей та властивостей особистості, що визначають успішність професійного навчання або діяльність з певного фаху [4].

Академік і провідний світовий вчений І. Бех зазначає що *"умовою та засобом реалізації професій виступає людина-професіонал, в особистості якої, з одного боку, втілюється те спільне, що характерне для будь-якого працівника, зайнятого певним видом діяльності, з іншого – індивідуальне, привнесене ним у конкретний акт, кожний аспект професійної діяльності"* [5].

У сучасному науковому трактуванні, професіоналізм – це сформована у процесі навчання та практичної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов'язків, що оплачуються, рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності діяльності. Розвиток професіоналізму зумовлено зростанням рівня складності виробничих завдань. Високий рівень успішності виконання професійної діяльності засвідчує професіоналізм працівника, що визначається високою професійною підготовленістю до виконання складних завдань, професійною мобільністю (особливо при розв'язанні творчих завдань або у випадках безробіття), систематичним зростанням професійної компетентності, творчої та інноваційної культури [6].

"Недостатньо багато знати, щоб бути мудрим", – зазначав ще Геракліт Єфеський. Світ навколо нас постійно вимагає креативності, вміння приймати рішення, робити відповідний вибір, оцінювати проблеми, процеси та явища оточуючого світу та їхні наслідки. Реалії сучасного світу не лише вимагають наявності конкретних знань, але і навичок розв'язання проблем, визначення цілей, планування стратегії діяльності, передбачення результатів та виявлення альтернативних розв'язків.

Таким чином, у сучасних умовах конкурентоспроможність набуває більшої значущості не тільки для особистості, але і для суспільства в цілому, оскільки є стратегічною для процесу його розвитку. Вона затребувана зараз та у майбутньому, на що вказують тенденції розвитку сучасної освіти.

Література

1. Про затвердження Державної програми «Вчитель»: Постанова, Програма, Заходи Кабінету Міністрів України від 28.03.02 №379 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 13. – С. 109.
2. Анискевич С. О. Профподготовка педагогов в контексте модернизации специального образования [Текст] С.О. Анискевич // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 10. – С.117–118.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і гол. ред. В. Г. Бусел. – Київ – Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. – С. 870.
4. Платонов К. К. Структура и развитие личности [Текст] / К. К. Платонов. – М.: Наука, 1986. – С. 167.
5. Бех І. Д. Становлення професіоналізму в сучасних соціальних умовах [Текст] / І.Д.Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3–4. – С. 6–9.
6. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості [Текст] / Упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. Радянська школа, 1989. – С. 124.

Лекція 3. Сутність процесу навчання

Поняття "*процес навчання*" відноситься до вихідних в педагогічній науці. Багато років в педагогіці воно визначається, як двосторонній процес - процес викладання і навчання. По суті, характеризується форма, в якій протікає процес навчання. Процес навчання являє собою сукупність послідовних дій викладача та керованих ним студентів, спрямованих на свідоме і міцне засвоєння системи знань, умінь і навичок[1].

Навчання розглядається дидактикою в двох аспектах: як об'єкт вивчення і як об'єкт конструювання. З огляду на це виокремлюють дві функції дидактики: науково-теоретичну і конструктивно-технологічну.

Науково-теоретична функція полягає у вивченні, систематизації та узагальненні педагогічного досвіду, його науковому обґрунтуванні, поясненні на основі відкритих психологією закономірностей і механізмів пізнавального, психомоторного розвитку особистості.

Конструктивно-технологічна функція дидактики — це розроблення змісту, ефективних методів, прийомів і засобів навчання, конструювання навчальних технологій. Вона допомагає з'ясувати, як, враховуючи об'єктивні закономірності пізнавального розвитку студентів, організувати навчальний процес для забезпечення його максимальної ефективності; які форми, методи і засоби є оптимальними в конкретних ситуаціях; якими принципами і правилами слід керуватися викладачу та ін [2].

Викладання - діяльність педагога в процесі навчання, що полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації спостережень, лабораторних і практичних занять, керівництві роботою учнів із самостійного засвоєння знань, у перевірці якості знань, умінь та навичок. Головною фігурою у процесі викладання є вчитель, викладач, з ініціативи якого відбувається навчальна взаємодія з учнями.

Навчання об'єднує процеси передавання, засвоєння, збереження і застосування інформації для розв'язання конкретних дидактичних завдань.

Ознаки процесу навчання:

1. Процес навчання полягає в пізнавальній діяльності учня. При засвоєнні будь-якого матеріалу в його голові відбувається процес пізнання. Навчання втрачає будь-який сенс, його не існує, якщо відсутня пізнавальна активність учня. Навчання - вид пізнавальної діяльності людини, однак не всяка пізнавальна діяльність має відношення до процесу навчання.
2. Навчальна діяльність вимагає певних форм організації, особливого змісту, визначених способів роботи, спеціальних програм та спеціально підготовленої людини - викладача.
3. Навчальна діяльність необхідна для реалізації особливого завдання, яке не може бути виконано в інших видах пізнання. Завдання полягає в тому, щоб прискорити процес пізнання навколишнього світу в індивідуальному розвитку людини. Існує два способи пізнання людиною закономірностей: перший - пізнання закономірностей в процесі трудової діяльності. Другий - пізнання в індивідуальному розвитку людини, що можливо лише в умовах навчання.

Об'єднавши ці ознаки вийде наступне визначення поняття "*процес навчання*" - це штучно організована пізнавальна діяльність з метою

прискорення індивідуального психічного розвитку та оволодіння пізнаних закономірностями навколишнього світу[3,4].

Закономірності навчання – об'єктивні, стійкі та істотні зв'язки в навчальному процесі, які за однакових умов обов'язково повторюються. Закономірності навчання у закладі вищої освіти відповідають закономірностям навчання в загальноосвітній школі чи будь-якому навчальному закладі. Їх поділяють на об'єктивні і суб'єктивні [5].

Об'єктивні закономірності навчання. Вони породжені суттю процесу навчання. До них належать:

1. Виховний і розвивальний характер навчання;
2. Зумовленість навчання суспільними потребами;
3. Залежність результатів навчання від умов, в яких відбувається навчальний процес;
4. Рівень активності студента;
5. Цілеспрямована взаємодія викладача, студента і виучуваного об'єкта.

Суб'єктивні закономірності навчання. Вони залежать від особливостей діяльності викладача, його характеру тощо. Закономірності існують незалежно від того, знає їх викладач чи ні, і виявляються в практичній діяльності. Однак визначення мети діяльності і врахування усіх закономірностей сприятиме ефективному впливу на особистість[6].

Література

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. К. Знання, 2005. 486 с. С. 263-264;
2. Мороз О.Г., Падалка О.С., Юрченко В.І. Педагогіка і психологія вищої школи. Навчальний посібник / За заг. ред. О. Г. Мороза. К.: Нпу, 2003. 267 с.
3. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія / За заг. ред. д. пед. наук, професора, чл.-кор. НАПН України В.І. Лозової. Харків: Видво Віровець А.П. «Апостроф», 2012. 348с.
4. Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації [монографія] / за заг. ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. – 372 с.
5. Прокопів Л. Інноваційні технології навчання і виховання у ВНЗ: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2017 – 166 с.
6. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.І. Мачинська, С.С. Стельмах. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

Лекція 4. Форми організації, методи та засоби навчальної діяльності

Ефективна організація навчання потребує всебічного наукового обґрунтування змісту освіти, навчання і виховання, дослідження їх закономірностей, принципів, форм і методів. Цим переймається спеціальна галузь педагогічних знань – дидактика [1].

Дидактика (грец. didaktikos - повчальний) - галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти. Вагому роль у розвитку дидактики ХІХ ст. відіграв К. Ушинський. Процес навчання він поділяв на три логічні етапи:

1. Чуттєве сприймання - вплив предметів зовнішнього світу на учня; перетворення чуттєвого сприймання через свідомість на уявлення;
2. Розумове пізнання - перероблення через виявлення істотних ознак предметів, узагальнення, абстрагування уявлень на поняття;
3. Ідейне пізнання - формування переконання, світогляду, який впливає на творчу діяльність людини.

Форма організації навчання – це спосіб керування навчально-пізнавальною діяльністю для розв'язання визначених дидактичних завдань[2].

Форма організації – це зовнішній вигляд навчально-виховного процесу, спосіб існування і відображення його змісту.

У залежності від мети, змісту навчального матеріалу, рівня підготовки і педагогічної культури викладача, стану навчально-методичної бази даного ЗВО здійснюється вибір форм навчання. У сучасній вищій школі використовуються такі форми навчальної діяльності:

1. теоретичні (лекція, семінарські заняття, курсова робота, дипломна, консультація, початкова екскурсія);
2. практичні (лабораторно-практичні заняття, практикуми);
3. комбіновані (педагогічна і виробнича практика);
4. контрольні (колоквіуми, залік, іспити).

У залежності від кількості і складу студентів навчально-пізнавальної діяльності їх реалізується у масових формах (лекція), групових (лабораторні, практикуми, семінари), індивідуальних (консультації). При цьому викладача виконує різні функції: організатора навчального процесу, джерела знань, консультанта, аналітика, управлінця, контролера тощо[3].

Лекція – основна форма організації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Це усний, систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмету, методів науки.

Практичне заняття (лат. – діяльний) – форма навчального заняття, під час якої науково-педагогічний працівник організовує для студентів аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

Навчальна та виробнича практика студентів є обов'язковою складовою частиною процесу підготовки фахівців у вищих навчальних закладах і проводиться на відповідним чином оснащених базах практики вищих навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління. У вищих навчальних закладах студенти проходять навчальну, навчально-виробничу і виробничу практику [4].

Самостійна робота студентів (СРС) – робота, що планується, виконується згідно завдань викладача і під його керівництвом, але без його безпосередньої участі. СРС є завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, які розглядалися на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних заняттях. Адже знання можна вважати надбанням студента тільки за умови, що він приклав для їх здобуття свої розумові і практичні зусилля.

Методи навчання слід відрізняти від методів учіння:

Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладачів та студентів, спрямованої на досягнення поставлених вищою школою цілей.

Метод учіння – спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, уміннями і навичками та вироблення світоглядних переконань на заняттях і в самостійній роботі.

На сьогодні у дидактиці існують різні підходи щодо класифікації методів навчання:

- 1) за джерелами передавання і характером сприймання інформації виокремлюють словесні, наочні та практичні;
- 2) за основними дидактичними завданнями виділяють методи оволодіння знаннями, методи формування умінь і навичок, застосування здобутих знань, умінь і навичок;
- 3) за характером пізнавальної діяльності виокремлюють пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі;
- 4) за бінарною класифікацією (відштовхуючись від сутності процесу навчання як двобічного процесу, в якому виділяються методи викладання і методи учіння) виділяють методи викладання: інформаційно-повідомлювальний – виконавчий; пояснювальний репродуктивний (відтворювальний); інструктивно-практичний – практичний, пояснювально-спонукальний – частково-пошуковий; спонукальний –пошуковий; методи учіння: виконавський, репродуктивний, продуктивно-практичний, частково-пошуковий, пошуковий.

Розглядаючи методи навчання як логічний шлях навчальної роботи, то можна назвати:

1. аналітичний, який вимагає розумовий або практичний розклад цілого на частини з метою вивчення суттєвих ознак тих частин (їх аналіз);
2. синтетичний, який вимагає об'єднання частин і аналіз цілого (синтез);
3. індуктивний (індукція – узагальнення, що виникає, в основному на базі емпіричного матеріалу, здійснюється логічний перехід від окремого знання до загального);
4. дедукція (дедукція – логічний перехід від загального знання до окремого);
5. метод аналогії (аналогія – висновок на основі уподоблення поодиноких подій, явищ);
6. метод отримання вивідних знань, тобто через умовивід, що дає змогу одержувати нові знання на основі раніше здобутих або певної конкретної інформації.

Засіб навчання – сукупність предметів, ідей, явищ і способів дій, які забезпечують реалізацію навчально-виховного процесу. Найважливішим засобом навчання є слово викладача, за допомогою якого він організовує засвоєння знань студентами, формує у них відповідні уміння та навички. Викладаючи новий матеріал, він спонукає до роздумів над ним, його осмислення і усвідомлення.

Важливим засобом навчання є підручник, за допомогою якого студент відновлює в пам'яті, повторює та закріплює здобуті на заняттях знання, виконує різні види самостійної роботи.

Ефективнішими та більш доцільними нині є технічні засоби навчання широкого призначення – відеотехнічні і проекційні.

Контроль як дидактичний засіб управління навчанням спрямований на забезпечення ефективності формування знань, умінь і навичок, використання їх на практиці, стимулювання навчальної діяльності студентів, формування у них прагнення до самоосвіти [5].

Складовими контролю за навчальною діяльністю студентів є: перевірка (виявлення рівня знань, умінь і навичок); оцінювання (вимірювання рівня знань, умінь і навичок); облік (фіксація результатів у вигляді оцінок у журналі, заліковій книжці, екзаменаційній відомості).

Література

1. Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посібник/ за ред. В.І. Лозової. 2-е вид., доп. і випр. Х.: «ОВС», 2010. – 480с.;
2. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник рекомендований МОН України. К.: Центр учбової літератури, 2017 –470 с.;
3. Педагогіка і психологія вищої школи: навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Державна податкова адміністрація України; Національна академія держ. податкової служби України / Л.М. Петренко (уклад.). Ірпінь, 2007. 78с.;
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Підручник. К.: Каравела, 2017. 360 с.;
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

Лекція 5. Сучасні освітні технології

Сучасне суспільство характеризується значним впливом на нього різноманітних цифрових інформаційно – комунікаційних технологій, та тотальною комп'ютеризацією багатьох сфер професійної діяльності людини. Важливою складовою цього процесу є впровадження цих технологій у освітній процес на усіх освітньо-кваліфікаційних рівнях вищої освіти. Саме тому у викладацького складу вітчизняних закладів вищої освіти зростає потреба у формуванні специфічних навичок та професійних компетенцій, пов'язаних з впровадженням та використанням сучасних інформаційних технологій [1].

Серед основних напрямків використання комп'ютерних інформаційних технологій у освітньому процесі вищих навчальних закладів можна виокремити наступне [2, 3]:

1. Комунікація між студентами та викладачем;
2. Проведення занять у дистанційному форматі;
3. Використання мультимедійних пристроїв та інтернет речей у навчальному процесі;
4. Використання технологій доповненої (*AR – augmented reality*) та віртуальної реальності (*VR – virtual reality* у якості засобів візуалізації навчального матеріалу; проведення інтерактивних занять у віртуальному середовищі;

5. Використання комп'ютерних обчислень та сервісів хмарного зберігання даних для обліку, контролю архівації та резервного копіювання навчальних матеріалів. Аналітика та Big data (великі дані) у процесі поточного контролю досягнень здобувачів вищої освіти.

Комунікаційні можливості сучасних технологій мають великий потенціал для впровадження у навчальний процес у закладах вищої освіти. Впровадження таких технологій дозволяє розширити асортимент засобів спілкування та зворотного зв'язку (*feedback*) між здобувачами вищої освіти та викладацьким складом. Застосування цих технологій можливо як на рівні міжособових відносин та організації навчального процесу за допомогою соціальних мереж (*facebook, twitter, instagram, clubhouse* та інші) та месенджерів (*telegram, viber* та інші), так і на рівні використання засобів зворотного зв'язку (*Google forms*, різноманітні форми інтерактивного голосування та опитування та інші) у навчальному процесі.

Проведення занять у дистанційному форматі особливо актуально в умовах глобальної пандемії covid-19, наслідком цієї глобальної кризи є підвищення потреби у мобільному та адаптивному навчальному процесі. Ця потреба реалізує себе у необхідність швидкого переходу від очної форми навчання до зміщеної або дистанційної форми навчання. Розвиток сучасних платформ для проведення онлайн конференцій (*Zoom, Google meet, Microsoft teams* та інші) значною мірою спрощує технічну частину організації навчального процесу у дистанційному форматі. Проте головною проблемою при розробці дистанційних курсів та впровадженні їх у навчальний процес є недосконалість методичного забезпечення такого навчання. При розробці курсів недостатньо простого перенесення існуючих у викладачів матеріалів в електронну форму. Для популяризації цієї системи слід приділити увагу і організації самого процесу дистанційного навчання. На сьогодні у багатьох напрямках діяльності використовується так званий інтерактивний когнітивний підхід. Під поняттям інтерактивності (від англ. *interaction* – «взаємодія») мається на увазі характер і ступінь взаємодії між суб'єктами, принцип організації системи, за якого мета досягається інформаційним обміном елементів цієї системи. Елементами інтерактивності є всі елементи взаємодіючої системи, за допомогою яких відбувається взаємодія з іншою системою/людиною (користувачем). На базі вищого навчального закладу суб'єктами такої системи виступають викладачі та студенти. А під поняттям когнітивності (лат. *cognitio* – пізнання) приймається процес вивчення так званого «контекстного знання» (тобто абстрактизації і конкретизації), а також у тих напрямків, де розглядаються такі поняття, як знання, уміння або навчання [4].

Сучасні технології також можуть використовуватися і при очній формі навчання, так широкого розповсюдження набуває використання різноманітних технічних засобів (інтерактивні дошки, проектори, цифрові носії інформації та інші) у навчальному процесі. Для кращого засвоєння матеріалу лекційні та практичні заняття також можуть бути доповнені різноманітними технологіями взаємодії з віртуальним середовищем (*VR, AR*), чи проводитися з залученням адитивних технологій (3d-друк) у навчальний процес.

Також доволі цікавим є досвід використання інтерактивних навчальних матеріалів (3d моделі, медіафайли, інтерактивні сцени та інше). У якості прикладу такої педагогічної практики можна навести курс "*Red Dead America*" за авторством професора університету Теннессі Тере Олссона, курс розповідає про історію північної Америки у період з 1899 по 1911 роки та у якості наглядного матеріалу буде використовувати матеріали з серії відеоігор *Red Dead Redemption (RDR)* від *Rockstar Games*. Професор уточнює, що у *Red Dead Redemption* багато історичних неточностей. Незважаючи на це, за його словами, ігрова серія може стати гарною відправною точкою у вивченні історії зазначеного періоду. Використовуючи відеоігри як платформу для навчання, Олссон прагне залучити студентів, для яких історія не є основним напрямком. Познайомитися з курсом зможе будь-хто. Максимальна місткість групи становить 35 осіб. Навчання почнеться в серпні 2021 року [5].

Також різноманітні комп'ютеризовані технічні засоби дозволяють оптимізувати навчальний процес (наприклад *Google classroom*), розповсюдити великі об'єми даних (сервіси *Google Drive*, *Dropbox* та інші файлові хостинги), або розповсюдити інформацію чи проінформувати здобувачеві вищої освіти. Також актуальним є створення цифрових баз навчальних матеріалів (інтернет бібліотеки, репозиторії методичних матеріалів, бази b1m та 3d моделей, хмарині архіви та інше).

Враховуючи широкий спектр сучасних технологій, що використовуються у навчальному процесі вищих навчальних закладів, важливим є поглиблення знань викладацького складу у наступних напрямках пов'язаних з сучасними навчальними технологіями:

- Технічне забезпечення та налаштування обладнання для проведення інтерактивних занять та дистанційного навчання. Взаємодія зі спеціалізованими програмним забезпеченням та різноманітними сервісами;
- Організація занять, що передбачають використання інтерактивних навчальних посібників, групові проекти, мозкові штурми та інше
- Кібербезпека та захист даних від стороннього втручання. Віддалене керування файлами та цифровими базами закладів вищої освіти, співпраця та кооперація між співробітниками у навчальному процесі на базі інформаційних технологій.
- Етика взаємовідносин між учасниками навчального процесу при використанні інформаційних технологій та у всесвітній мережі.

Поглиблення знань викладачів та залучення інноваційних технічних засобів у навчальний процес дозволяє краще оптимізувати вивчення різноманітних дисциплін у рамках проведення освітньої діяльності, сприяє заохоченню студентів у якості "акторів" навчання, а також підвищує комфортність та інклюзивність навчального середовища [6].

Література

1. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, редакція від 26.01.2016. ВВР, 2016, №10. ст.100. – Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

2. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю. В. Бистрова. // Право та інноваційне суспільство. – 2015. – С. 27–33.
3. Бахтіярова Х. Ш. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. для студ. вищих технічних навчальних закладів / Х. Ш. Бахтіярова, А. В. Арістова, С. В. Волобуєва. – К.: НТУ, 2017. – 107 с.
4. Кіщак Т. Covid-19 та дистанційне навчання у закладах вищої освіти: аналітичний огляд наукових публікацій з міжнародних видань [Електронний ресурс] / Т. Кіщак, С. Качмарчик // Національний університет біоресурсів і природокористування України. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://nubip.edu.ua/node/79877>.
5. Red Dead Redemption used to teach American history [Електронний ресурс] // World today. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://screenrant.com/red-dead-redemption-american-history-university-of-tennessee/>.
6. Стрельников В. Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі. (Навчальне видання) / В. Ю. Стрельников, І. Г. Брітченко. – Полтава: Вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі", 2013. – 309 с.

Лекція 6. Система виховної роботи

Сучасне українське суспільство одним із пріоритетних завдань вищої школи визначає створення сприятливого навчально-виховного середовища, яке б забезпечувало формування особистості майбутнього фахівця з притаманними йому такими якостями, як-от: високий професіоналізм, діловитість, громадська активність, мобільність, почуття відповідальності, самостійність у прийнятті рішень, прагнення й здатність до самоосвіти та самовдосконалення, комунікативність, емпатійність тощо. Успішне вирішення окреслених завдань можливе за умови конструктивно організованої виховної роботи у вищих навчальних закладах, продуманого вибору форм, методів її реалізації. Про необхідність упровадження принципово нових підходів до організації виховної роботи у середовищі студентської молоді, яка у найближчому майбутньому складе серцевину інтелігенції, наголошується у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, в Законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», в Концепції національного виховання студентської молоді та ін. У зв'язку з реформуванням вищої школи та інтеграцією вищої освіти в Європейське співтовариство, основна ідея виховної роботи у вищому навчальному закладі полягає у вихованні майбутнього спеціаліста не тільки громадянином своєї країни, а й «громадянином світу». Саме тому вищим навчальним закладам необхідно реалізовувати зміст виховної роботи у відповідності до таких ключових ліній, як: ціннісне ставлення до себе; ціннісне

ставлення до сім'ї, родини, людей; ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави; ціннісне ставлення до праці; ціннісне ставлення до природи; ціннісне ставлення до культури й мистецтва [1]. Все це однозначно й переконливо доводить, що проблема формування особистості майбутнього фахівця є надзвичайно актуальною й нелегкою і вимагає конструктивного її вирішення.

Виховна робота як важливий компонент виховного процесу у вищому навчальному закладі спрямовується на формування особистості студента, розвиток його потенційних можливостей, креативності, здатності до самовдосконалення шляхом ефективної організації навчально-виховної діяльності студентів, їх вільного часу, задоволення навчальнопізнавальних, пошуково-дослідницьких і культурних потреб. Обов'язковою вимогою при цьому є скоординована взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу [2].

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що виховна робота визначається по-різному: 1) як система виховних заходів, яка є обов'язковим компонентом навчальновиховного процесу і реалізується задля створення умов для професійного, інтелектуального та морально-духовного становлення студентів, їхньої самореалізації (Р. Абдулов); 2) організація різних видів діяльності (пізнавальної, трудової, естетичної, спортивної тощо); процес організації масових і групових форм роботи; система виховних заходів (Л. Белова) особистісно-орієнтована суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників педагогічного процесу, мета і міра ефективності якої визначаються особистісним і професійним зростанням майбутнього фахівця, його громадянською позицією (І. Соколова) цілеспрямована діяльність, орієнтована на створення позитивно виховного середовища та організацію спільної життєдіяльності вихователів і вихованців, спрямовану на формування ціннісних орієнтацій, творчий розвиток особистості (Н. Якса) [3].

Аналіз праць різних учених дає можливість зробити висновок про те, що системність є одним із найважливіших принципів в організації виховної роботи у вищій школі. Так, розвиваючи цю думку, Л. Новікова зазначає, що виховна робота є системою, яка включає: - цілі, виражені у вихідній концепції; - діяльність, що забезпечує досягнення цільових орієнтирів; - суб'єктів діяльності, що її організовують й беруть участь у ній; - народжені в діяльності та спілкуванні відношення, що інтегрують суб'єктів у деяку спільність; - середовище системи, освоєне суб'єктом; - керування, що забезпечує інтеграцію компонентів у цілісну систему і розвиток цієї системи [4]. Виховна робота у ВНЗ передбачає наявність таких складових компонентів: мети (цілевизначення); завдань, змісту, методів, засобів, форм, принципів, які взаємозв'язані між собою і взаємозумовлені; суб'єктів із різними типами відносин між ними; середовище, створене суб'єктами; управління, що забезпечує інтеграцію всіх компонентів організації в цілісність.

З аналізу психолого-педагогічної літератури логічно слідує, що мета виховання має: 1) конкретизуватися відповідно потребам та умовам сучасного стану соціального розвитку України; 2) бути єдиною для всіх ланок і ступенів системи виховання; 3) у конкретизованому вигляді бути критерієм ефективності виховання на кожному з вікових етапів саморозвитку індивіда.

Враховуючи зазначене вище, В. Гузаіров [5] стверджує, що сучасний підхід до виховної роботи спрямований на формування у молоді лідерських якостей, серед яких: формування нового погляду на майбутнє; прийняття полікультурних цінностей; ініціювання і здійснення змін, які стають необхідністю, безконфліктне звільнення від негативного вантажу минулого (зберігаючи при цьому спадкоємність); розподіл влади (повноважень) або розподіл відповідальності між членами групи, колективу; здатність передбачення нового; виступати джерелом і генератором ідей, а також володіти умінням моделювати способи їх втілення. Оперування такими якостями забезпечує майбутньому фахівцю широкі перспективи в особистісному розвитку. З огляду на це, на думку вченого, лідер у процесі виховання має досягти наступних основних цілей: 1) домогтися хороших результатів у навчанні, 2) вибудувати персональну кар'єрну траєкторію, 3) сформувати почуття громадянської відповідальності та служіння спільноті; 4) розвинути позитивну самооцінку.

Нагальною потребою сучасної вищої освіти є необхідність забезпечення сприятливих умов для особистісного становлення, розвитку та самовдосконалення кожного студента, майбутнього фахівця, врахування індивідуальних запитів та інтересів, стимулювання внутрішньої потреби до формування не лише професіоналізму, але й системи цінностей та духовного світу особистості молодшої людини. Демократичні перетворення в сучасному суспільстві зумовлюють переосмислення призначення, а отже, змісту й у цілому концептуальних підходів до організації виховної роботи у вищому навчальному закладі саме як чинника особистісного й професійного становлення студентської молоді.

Література

1. Деякі питання організації виховної роботи : лист МОН молодьспорту України № 1/9- 595 від 23.08.12 // Директор школи. – 2012. – № 22. – С. 44.
2. Абдулов Р. М. Організація позааудиторної виховної роботи зі студентами вищих навчальних закладів недержавної форми власності : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Абдулов Р. М. ; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий ріг, 2004. – 22 с. – С. 5-10
3. Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. / Н. В. Якса. – Київ : Знання, 2007. – 358 с.
4. Новикова Л. И. Воспитание как педагогическая категория / Л. И. Новикова. – Москва, 2000. – С. 13.
5. Гузаиров В. Ш. Особенности организации культурно-воспитательного процесса в техническом вузе : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.08 / Гузаиров Владислав Шамилевич ; [Белгор. гос. технол. ун-т им. В. Г. Шухова]. – Москва, 2001. – 22 с
6. Денисенко А. О. Організація моніторингу виховної системи вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Денисенко Анжела Олегівна ; Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 220 с.
7. Соколова І. В. Характеристика системи виховної роботи у сучасному вищому закладі освіти / І. В. Соколова // Сучасна вища школа: психолого-педагогічний

аспект : монографія / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1999. – С. 299-331.

Лекція 7. Управління освітньою установою

Ефективне функціонування будь-якої освітньої системи залежить від управління нею. Особливої актуальності проблеми удосконалення управління освітніми організаціями набули в останній час у зв'язку із суттєвими змінами в політичному та суспільно-економічному житті суспільства. Стало очевидним, що управління, яке базується на традиційних засадах, не відповідає вимогам сьогодення і вимагає негайної перебудови. Більше того, рядом об'єктивних наукових досліджень і практичною діяльністю доведено, що збереження анахронічних підходів в управлінні освітніми системами є головною причиною повільних темпів їхнього реформування та адаптації до вимог сьогодення.

Для коректного і ґрунтовного вирішення проблем сучасних навчальних закладів варто, у тому числі, зосередити увагу на розгляді питання про структуру освітньої організації як об'єкта системного управління. Ефективне вирішення питань побудови структури сучасного навчального закладу надасть можливість впливати на специфіку управління ним.

Поняття —управління» в наш час використовують численні науки. Але зміст цього поняття багато в чому визначається специфікою досліджуваного об'єкта. Так, правомірно говорити про управління технічними пристроями, машинами, про управління біохімічними процесами в живих організмах, про управління соціальними процесами [1]. Управління як невід'ємна частина педагогічної системи навчального закладу, її системоутворююча засада, має об'єктивну природу, але за механізмом реалізації – це суб'єктивний процес. Воно може бути переважно інтуїтивним або спиратися на теоретичні основи науки. У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити, як співвідносяться практика і теорія управління [2].

Різні вчені по-різному класифікують принципи управління. В. І. Маслов виділяє принцип соціальної детермінації, принцип гуманізації, принцип науковості і компетенції, принцип інформаційної достатності, принцип аналітичного прогнозування, принцип оперативного реагування, принцип зворотного зв'язку, принцип наступності і перспективності, принцип демократії та централізму, принцип стимулювання та згуртування кадрів, принцип правової пріоритетності, принцип фінансово-економічної раціональності і ділової активності [3]. На даних принципах базуються різні підходи до управління освітньою організацією. Серед яких можна виокремити: процесуальний, логікоінформаційний, рефлексивний, синергетичний, системний, інноваційний.

Значною віхою в розвитку управлінської теорії був і є процесуальний підхід. Сутність цього підходу – у визначенні управління процесом, у якому діяльність, що спрямована на досягнення цілей організації, розглядається як сума взаємопов'язаних дій – функцій управління, а кожна з функцій – як комплекс елементарних дій, операцій, процедур. Засновник процесуального підходу А. Файоль виділив п'ять функцій, які реалізуються в управлінській діяльності: планування, організація, розпорядництво, координація, контроль

[4]. Слід зазначити, що логіко-інформаційний підхід широко застосовується в процесі управлінської діяльності керівника, у розумовій, пізнавальній діяльності – плануванні, аналізі, дослідженні, підвищенні кваліфікації, самоосвіті, виробленні стратегії, а також у підготовці рішень технічної діяльності, що пов'язана з використанням інформації. В управлінні навчальним закладом логіко-інформаційний підхід відіграє одну з провідних ролей. Даний підхід зобов'язує керівника дотримуватися в роботі з інформацією певної технологічної послідовності. Значне підвищення ефективності управління розвитком навчального закладу досягається за рахунок застосування рефлексивного підходу. Рефлексія – це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів. Таке визначення ми знаходимо у психологічному словнику. Рефлексивний підхід до управління розвитком навчального закладу досягається завдяки тому, що на кожному етапі розвитку відбувається співвіднесення цілей управління з уже досягнутим, розглядається проміжний результат та його можливий вплив на результат наступного стану становлення та розвитку закладу. Очевидним є те, що використання рефлексивного підходу дає змогу своєчасно акцентувати увагу на доцільності, узгодженості, системності та цілісності тих змін, які притаманні навчальному закладу і, які можуть забезпечити його перехід від одного рівня розвитку на інший, а в перспективі – на рівень саморозвитку [5]. Самоорганізація є характерною для будь-яких процесів розвитку. В управлінні школою як освітньою системою високого рівня цілісності, процес самоорганізації можна розглянути як забезпечення умов для саморозвитку кожної підсистеми на основі діагностики, моніторингу, упровадження інноваційної діяльності. Таким чином, сутність синергетичного підходу полягає у виявленні й пізнанні закономірностей, які керують процесами самоорганізації в системах різного походження. Синергія – не стільки наука, скільки рух.

Зараз посилився вплив на систему управління навчальними закладами західних теорій, хоча в більшості випадків це теорії менеджменту. «Під впливом цих робіт фахівці з управління різними типами навчальних закладів намагаються включити до своїх наукових праць положення західної теорії менеджменту. Але ці процеси не привели до формування загальної теорії управління вітчизняними, освітніми установами. Хоча, як практичні, так і теоретичні передумови для такого кроку в Україні є. Так декілька років в країні функціонує магістратура зі спеціальності «Управління навчальним закладом», яка готує фахівців з управління в системі освіти» [6]

Література

1. Головатий М. Ф. Освіта України: зупинитися і оглянутися // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти: Моногр. / За ред. В. М. Бебика. — Київ.: МАУП, 2004.
2. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник. Київ.: Центр учбової літератури, 2007. — С. 15-20.
3. Остапенко А. Профільне навчання як можливість одержання якісної освіти . Житомир :Директор школи. – № 31-32. – 2007

4. Васильєв І. Б. Педагогічне проектування професійно-технічних закладів освіти нового типу. Київ: Проф. освіта : теорія і практика. – 1998. – № 1/2. С.43 – 52.
5. Мельтухова Н. М., Михайленко Г. В. Світовий досвід управління освітньою галуззю <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/5/01>
6. Якунин В. А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты .Львів.: ЛГУ, 1988. — 160 с.
7. Мельтухова Н. М., Михайленко Г. В. Світовий досвід управління освітньою галуззю <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/5/01>.

Список рекомендованої та додаткової літератури

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
2. Єрмакова С.С. Інтегративні стратегії професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів та педагогічні технології їх реалізації: [навчально-методичний посібник] / С.С. Єрмакова. – Одеса: «InPress», 2011 – 408с.
3. Єрмакова С. С. Педагогіка і психологія у вищому технічному навчальному закладі : [навчально-методичний посібник для аспірантів] / С. С. Єрмакова– Одеса: «Атлант», 2004. – 187 с.
4. Єрмакова С.С. Методика викладання у вищому технічному навчальному закладі: [навчально-методичний посібник для майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів] / С.С Єрмакова – Одеса : «Атлант», 2005. – 167 с. та ін.
5. Єрмакова С.С. Методичні рекомендації з підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів і технології виконання кваліфікаційних робіт, у рамках вивчення психолого-педагогічних дисциплін під час проведення моніторингу професійно-освітнього процесу. – Одеса.: Одеська державна академія будівництва та архітектури. 2008.-52с.
6. Єрмакова С.С. Педагогічний коучинг \ [Єрмакова С.С.]: [навчально-методичний посібник]. – Одеса: друкарня ВМВ , 2010. – 264с.
7. Єрмакова С.С. Психологія проектної діяльності: навчально-методичний посібник. – Одеса: Одеська державна академія будівництва та архітектури.- 2009.- 321с.
8. Цехмістрова Г.С., Фоменко Н.А. Управління в освіті та педагогічна діагностика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2005.-280с.
9. Кнодель А.В. Педагогіка вищої школи: Посібник для матеріалів . –К.: Вид ПАЛИВОДА А.В., 2008.-136с.
10. Єрмакова С.С. Довідник з професійно – педагогічної практики майбутнього викладача вищого технічного навчального закладу. Навчально-методичний

посібник – Одеса: Одеська державна академія будівництва та архітектури. – 2009. - 462 с.

11. Єрмакова С. С. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. – Одеса : Пальміра, 2006. – 364с.
12. Єрмакова, С. С. Теоретико-методичні засади моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів вищих технічних навчальних закладів [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / С. С. Єрмакова. – Одеса: ДЗ "Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського", 2013. – 44 с
13. Єрмакова С.С., Бадюл О.С. Інтелектуальна власність з основами інноваційного менеджменту \ [Єрмакова С.С., Бадюл О.С.]: [навчально-методичний посібник]; під ред. Єрмаковою С.С. – [2-ге вид.] – Одеса: типографія «ВМВ», 2009. – 506с.